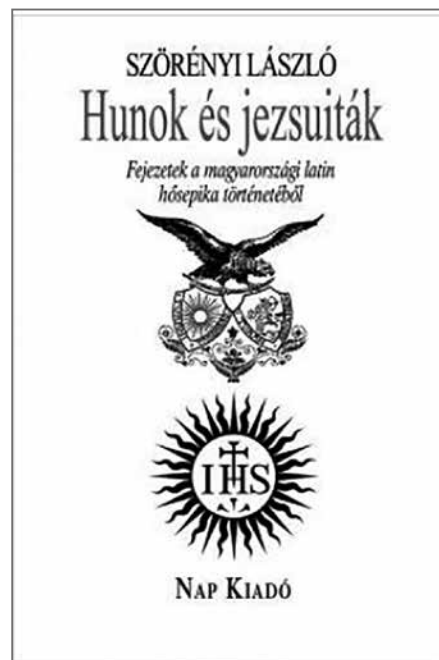

Payer Imre

A saját, mint idegen, az idegen, mint saját

Szörényi László: Hunok és jezsuiták – Fejezetek a magyarországi latin hősepika történetéből című könyvről

Mint folyamat és nem végeredmény, az önazonosságért folytatott harc, mindig viszonylagosítja az olyan egységesnek és megbonthatatatlannak hitt fogalmakat is, mint a nemzettudat, vagy a modern észelvűség. Kimutatja, hogy ezek olyan eredetektől származnak, amelyek akár ellentétesek is lehetnek vele és maguk sem lévén egységesek, különféle hagyományokból építették fel magukat. A hibridizációnak ez a gondolkodó számbavétele éppen magát az identitást erősíti. Ezért külön figyelemre méltó irodalomtörténeti érdem a Szörényi Lászlóé annak bemutatásáért, hogy a nemzeti magyar nyelvű epika, a romantikus hősköltemény miképpen ered a hun legendáriumra is reflektáló, jezsuiták által művelt neolatin irodalomnak a saját rendi pedagógiájuk által elért humanisztikus célokhoz igazított neolatin didaktikus, illetve szépirodalmából. Ami vonatkozik a költeményeikre, a retorikájukra, bizonyos fokig a történetírásukra, és a regény- vagy novellaszerű, sokszor utópisztikus prózai műveikre is. A szerző még egyetemista korában kezdett foglalkozni a neolatin irodalommal, hajdani tanárai, Horváth János és Trencsényi-Waldapfel Imre biztatására, a mostani kötet témáját pedig már 1972-ben kutatta Szauder József ösztönzésére. Hozzáteszem, Szörényi Lászlónak a rendkívüli felkészültség mellett van egy varázslatos képessége is. A közvélekedéssel szemben, amely szerint az olvasók száraznak találják a részletező ismertetéseket, Szörényi László nagyon alapos és részletező leírásai mindig élvezetet váltanak ki, szórakoztatóak, kifejezetten olvasásra ingerelnek, ínycségek, abszolút felkeltik az ember kíváncsiságát. Magas színvonalú könyve poétikatörténetet, politikatörténetet is nyújt. Ezenkívül eszmetörténeti szempontból a romantika nacionalizmusának barokk kori előzményeit tárja fel.

Szörényi László kötetének tárgya a magyarországi, főleg jezsuiták által megalapozott és általuk is művelt hun tárgyú, de a hun-magyar azonosságot valló történetiszemléletnek megfelelően akkor honfoglalási témájának értelmezett epikus költészet. Irodalomtörténeti, illetve poétikai szempontból megemlíteném, hogy ezekben előszeretettel allegóriákra épülő szövegfejlesztő elv munkálkodik. Emez allegóriák olyan érzést keltenek, mint a korabeli városi címerek figurái a nagy paloták boltíves ólomüvegablakain. Ezek a költői képek a posztmodern utódaiktól eltérően nem privát módon katakretikus jellegűek, hanem közösségi, politikai megalkotásúak voltak, a királyi-főnemesi akarat, hagyomány és írói kreativitás olyan közös alkotásai, amelyeknek hatása is így érvényesült, egyszerre és elválaszthatatlanul társadalmi és imaginatív úton. Mert itt még – a későbbi Felvilágosodással ellentétben – nem vált külön faktum és imagináció, együttesen érvényesült profán és szent, gyönyörködtetés és tanítás. Tudni kell, még a szisztematikus hatósági leiratok, jegyzékek korszaka előtt vagyunk, a történetiség alapja a mítosz és a legenda. A királylányok hegyvé, a királyfiak várrá változnak - és ez teljesen természetes.

A szerző felfejti az allegóriák politikai hátterét. Zrínyi után, a magyar nyelvű hősepika elhallgatása idején, amikor az ország területéről idegen vezetéssel kiűzték a törököt, a Habsburg-ház újszülött hadi dicsősége körül csakhamar kialakult a jezsuita költészet panegirikát heroizmus-sal vegyítő ága. Az európai kitekintés az irodalomtörténeti hagyományokhoz való csatlakozás útjait fejt fel. Így kerül szóba Vergilius és Ovidius antik eposzfelfogása, sőt, Claudianus lírája is, de Ariosto, Tasso művészete is. Külön figyelemre méltó irodalomtörténeti érdem annak bemutatása, hogy a nemzeti magyar nyelvű epika, romantikus hősköltemény miképpen ered a latin nyelvű, egyetemes jellegű egyházi irodalomból. A szerző felfejti az allegóriák politikai hátterét. Ezek az ovidizáló költők a nemzeti hagyományra csak annyiban voltak tekintettel, amennyiben Habsburg dicsőítésükhöz anyagot adott. Rákóczi szabadságharca előtt ez a költészet nem nyúlt a honfoglalás vagy tágabban

véve a hunok témájához. A neolatin nyelvű honfoglalási tematika, természetesen a legendák és mítoszok alapján, Attila hun fejedelem a szkítáktól származik, a magyarok őse. Alakja hol ördögi, hol pozitív hős, egy lengyel legenda szerint meg is keresztelték. A Rákóczival való leszámolás igénye hozta felszínre Attila alakját, akinek megformálásakor, úgy látszik, gondoltak Szulejmán ábrázolására is. A rendiség megerősödésével azonban az Attila-ellenes irány az ellenkezőjébe fordult, és a hunok fejedelme méltó elégtételt kapott az jezsuitáktól, akik közben – ha nem is fenntartás nélkül – átálltak a magyar rendek oldalára. Tehát a magyar jezsuiták végül is hasonultak a magyar rendi történetiszemlélethez, amelynek központi eleme volt a hun mítosz. Sőt, továbbfejlesztették, formálták ezt a történelemszemléletet. Példák találhatóak a könyvben arra is, hogyan sugározták ki eszméiket a piaristákra, a bencésekre vagy a világi papságra. Az újkori magyar racionalizmus legkereksebb megfogalmazása éppen a jezsuita eszméktől átítatott és Dugonics András nevével fémjelzett szegedi piarista iskolában született meg. A legjobb írónak szánt elismerés sem marad el. Schez Péter kiemelt eposzíró, érdekes, hogy ez a Habsburg-párti jezsuita volt poétikailag szinte a legnagyobb hatással a magyar nemzeti eposzírásra. Mondhatnánk tréfásan átfogalmazva a Gogolra vonatkozó bon mot, hogy később mindenki Schez Péter köpönyegéből bújt elő. A népi etimológia vaskosan humoros példájára is ráakadhatunk a könyvben. Kacagva olvashatunk például a gót név efféle eredetéről.

A saját, mint idegen és fordítva. Így dekonstruálódik a felvilágosodást közvetlenül megelőző irodalmi hagyomány nemzeti karaktere. Példá erre az a latin iskoladráma, amelyet Szörényi László talált, és amely Hunyadi Lászlóról szól, egyik főszereplője V. László, de a főhőse a kivégzett Hunyadi fiú, az iskoladráma kézírata pedig a szegedi Somogyi könyvtárban maradt ránk. Számos ilyen eredetre fény derül Szörényi László élvezetesen tanító könyvében.

(NAP KIADÓ, 2018)